

ПРИЛОГ ПОЈМОВНОМ ОДРЕЂЕЊУ СИНТАГМЕ „ХИБРИДНИ РАТ“

Небојша Вуковић*

Институт за међународну политику и привреду

Апстракт: Аутор је уз примену достигнућа из логике и опште методологије и са ослоном на стручну литературу из области ратне вештине, покушао да формулише основне критеријуме ваљаног дефинисања синтагме „хибридни рат“. У раду су уз помоћ метода анализе и компарације издвојена она суштинска својства која би требало да чине садржај појма „хибридни рат“. Аутор је критички сагледао неколико схватања иностраних аутора концепта „хибридног рата“ и на основу њих, и уз примену категоријалног апарата логике пробао да начини јасну дистинкцију између концепта „хибридног рата“ и других, врло сличних појмова – герилски рат, сложени рат, асиметрични рат, сукоб ниског интензитета.

Кључне речи: рат, хибридни рат, сукоб, оружана борба, доктрина.

УВОД

Иако је синтагма „хибридни рат“ увелико присутна у делу академске заједнице који истражује проблеме безбедности и ратне вештине, као и у политичком дискурсу, у медијима и на друштвеним мрежама, она се доста споро уводи у доктринарна документа армија широм света. У Републици Србији је слична ситуација – све чешћу употребу ове синтагме у средствима јавног информисања прати њено никакво, минимално или врло скромно присуство у званичним документима, плановима и војној публицистици. Уколико се у будућности појави опредељење и искаже потреба да се појам „хибридни рат“ уврсти у званичне материјале који се тичу одбране и безбедности Републике Србије, задатак ваљаног дефинисања овог феномена постаће веома значајан. Из непотпуног и некоректног дефинисања једног појма када је реч о доктринарним документима, најчешће произилазе невешто (прешироко) конципирани задаци и обавезе оружаних снага једне земље. Стога, императив квалитетног појмовног одређења (дефиниције) није израз академског ситничарења већ потребе да се пре било каквог практичног деловања стекну што је могуће потпунији, у погледу садржаја и форме, појмови о стварности око нас.

Осим овог разлога, постоје такође психолошки мотиви дефиниција, као и њихова логичка сврха. Пре свега, код људи је присутна жеља да се научи значење нових речи, да се нађе згодан кратак израз уместо дугог и незграпног, и да се

* nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

боље упозна значење речи разлагањем тог значења на његове саставне елементе. То су све психолошки мотиви.¹

Када је реч о њиховој логичкој сврси, дефиниције би требало „да издвоје главне одлике или структуру појма, делимично да би га одредиле, да би га разграничиле од других појмова, а делимично да би се омогућило систематско испитивање садржаја на који се односе“.² У сваком случају, уколико се дође до адекватног појмовног одређења (дефиниције) једне појаве, из њега је могуће доцније извести мноштво важних и корисних сазнања. На темељу ваљаних сазнања, лакше се планира и организује сврсисходна практична делатност.

Најкраће речено, дефиниција је исказ којим се одређује садржај једног појма (термина). Према Богдану Шешићу, садржај појма је замисао одредаба, својстава предмета.³ Дакле, појмовно одредити или дефинисати синтагму „хибридни рат“ значи конкретизовати садржај тог концепта (појаве), односно његова својства. Иако на први поглед овај задатак не изгледа посебно сложен, појмовно одређење односно дефинисање ипак представља захтевну мисаону операцију услед многобројних објективних и субјективних околности. На пример, одредбе једног појма су разноврсне, и према Шешићевом схватању, могу да буду основне (првобитне) и изведене, потом, суштинске и случајне, константне и променљиве, сопствене и заједничке, као и опште, посебне и појединачне.⁴ Јасно је да добро формулисана дефиниција треба, пре свега, да изрази она својства или одредбе које су основне, суштинске и константне. Када је реч о феномену „хибридног рата“, његова дефиниција такође не би требало да представља изузетак од овог правила. Ваљано појмовно одређење ове синтагме морало би да изражава управо њене суштинске и константне одредбе, уз навођење и специфичних својстава, чије маркирање омогућава да се појам „хибридни рат“ разликује од других, сличних концепата. У ствари, због постојања неколико појмова који су по свом садржају блиски синтагми „хибридни рат“, попут „сукоба ниског интензитета“, „рата четврте генерације“, „сложеног рата“, „асиметричног рата“, и „специјалног рата“, детектовање и означавање тих специфичних својстава представља главни изазов приликом дефинисања „хибридног рата“. Више аутора који су писали о „хибридном рату“, подстакнути постојећим плурализмом појмова који се тичу тзв. малих ратова, постављали су себи питање да ли је реч о суштински новој појави или о већ виђеном феномену који је само стекао другачије, „атрактивније“ име.

У сваком случају, истраживање могућег садржаја појма „хибридни рат“ требало би започети са анализом чланова ове синтагме.

ОД РАТА КА ХИБРИДНОМ РАТУ

Синтагма представља организован скуп речи који означава један појам. У свакој синтагми постоје тзв. главни члан и један или више зависних чланова. Зависни члан има функцију атрибута и ближе одређује значење главног члана. У синтагми „хибридни рат“, очигледно је да је именица „рат“ главни члан, док придев „хибридни“ служи као зависан члан. Рашчлањивање синтагме „хибридни

¹ Moris Koen, Ernest Neigel, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982, str. 249.

² Ibid., str. 250.

³ Bogdan Šešić, *Logika i naučna metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1962, str. 129.

⁴ Ibid., str. 129-130.

рат“ несумњиво упућује на појашњење самог појма „рат“ и утврђивање његовог садржаја. Иако се на први поглед чини, да је реч о поступку који је небројено пута спроведен у теорији ратне вештине, и стога представља непотребно губљење времена и енергије, контроверзе које су присутне у делу академске заједнице и у медијима када су у питању статус и дефиниција „хибридног рата“, приморавају да се још једном начини осврт на суштину и битне особине рата као друштвене појаве.

Према совјетском *Војном енциклопедијском речнику*, „рат је друштвено-политичка појава, продужење политике насилним средствима“.⁵ У одредници за појам рата, још се наводи, да његов специфичан садржај чини оружана борба, и да се поред оружане борбе, за постизање постављених политичких циљева, у рату примењују такође и економска, дипломатска, идеолошка и друга средства и њима одговарајуће форме борбе.⁶ У руској *Војној енциклопедији*, за рат се каже да је у питању „социјално-политичка појава која представља један од начина разрешавања социјално-политичких, економских, идеолошких, као и националних, религиозних, територијалних и других противречности између држава, народа, нација, класа и социјалних група, средствима војног насиља“.⁷ И у овој публикацији, такође се истиче оружана борба као специфично својство рата, чији ток може да утиче не само на његове политичке циљеве, већ и на целокупну унутрашњу и спољну политику зараћених страна.⁸ За познатог француског полемолога Гастона Бутула (Gaston Bouthoul), рат је „оружана и крвава борба између организованих групација“.⁹ У суштинске одлике рата, Бутул уводи његову „крвавост“, односно деструкцију људских живота, и ако нема тог елемента, у питању је само сукоб или размена претњи. Тако, на пример, закључује Бутул, тзв. хладни рат није рат.¹⁰ И код наших аутора влада мишљење да је рат без оружане борбе незамислив.

Душан Вишњић изричито тврди, да „рата нема без оружане борбе“ (курзив, Д.В.), мада то не значи да се „рат своди на оружану борбу јер је оружана борба само једна од многих најчешће одлучујућих сукобљености двеју зараћених страна“.¹¹ И Слободан Микић наводи, да „без оружане борбе нема рата“ (курзив, С.М.) и да се рат, поред других садржаја, метода и средстава, остварује и оружаном борбом.¹² Радован Радиновић констатује, да је оружана борба *језгро* рата, односно „функционални стожер око којег се и за чији се рачун конституишу остали облици борбе“.¹³ У домаћем *Војном лексикону*, наводи се, да је оружана борба „главни садржај и облик испољавања рата“.¹⁴

Промишљањем феномена рата и испитивањем наведених појмовних одређења, долази се до несумњивог сазнања да оружана борба¹⁵ представља

⁵ *Военный энциклопедический словарь*, Министерство обороны СССР, Институт военной истории, Москва, 1983, стр. 151.

⁶ *Ibid.*, стр. 151.

⁷ *Военная энциклопедия*, том 2, Военное издательство, Москва, 1994, стр. 233.

⁸ *Ibid.*, стр. 234.

⁹ Gaston Bouthoul, *La guerra*, Oikos-tau, s.a. – ediciones, Barcelona, 1971, p. 35.

¹⁰ *Ibid.*, p. 35.

¹¹ Dušan Višnjić, *Pojam oružane borbe*, VINC, Beograd, 1988, str. 17.

¹² Слободан Микић, „Класификација ратова“, *Савремени проблеми ратне вештине*, 38-39, 1997, стр. 8.

¹³ Radovan Radinović, *Metoda ratne veštine*, VIZ, Beograd, 1983, str. 67.

¹⁴ *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd, 1981, str. 372.

¹⁵ Радован Радиновић под оружаном борбом подразумева „саставни и нераздвојни део рата као комплексне друштвене појаве и главни садржај ратних дејстава као процес борбе у којој се

његово основно (првобитно), суштинско и константно својство. Стога се по принципу дедукције, да оно што важи уопште (у рату, у најширем смислу те речи), важи и у посебном случају (у „хибридном рату“ као једној врсти рата уопште), може извести закључак, да се у појмовном одређењу „хибридног рата“ не може заобићи аспект оружане борбе као један од суштинских и константних.

Ова напомена је значајна, јер се последњих година термин „хибридни рат“ све више недискриминативно употребљава, што усложњава напоре који су усмерени ка његовом ваљаном дефинисању. Прошле године, на пример, у жеку медијских спекулација о судбини велике корпорације „Агрокор“, хрватски премијер Андреј Пленковић је у једном јавном наступу констатовао, да се Хрватска налази у медијском хибридном рату у којем суделује много актера.¹⁶ И министар одбране ове земље такође је изјавио, како се на њега покушава хибридно деловати, а поводом гласина да је плагијатор.¹⁷ Ови примери показују како се један појам који поседује хеуристички потенцијал банализује и политизује зарад дневнополитичких и приватних потреба и интереса.

У синтагми „хибридни рат“, зависан члан јесте придев „хибридни“ који произилази од именице „хибрид“ – мелез или бастард. Хибридно је све оно што потиче из различитих извора или је састављено од елемената који су пореклом од различитих врста. У хибридној појави, њени извори су превладани (не постоје као засебне коначности) али не и укинута – живе кроз карактеристике које су предали хибриду. Термин „хибрид“ раније се највише користио за нове сорте биљака или нове пасмине животиња које су настале укрштањем, да би се доцније употреба ове речи пренела и на области лингвистике, технике и технологије (на пример, хибридне речи, састављене од елемената који потичу из различитих језика, или хибридни погони/аутомобили).

Постоји више дефиниција хибридног рата, и све оне, услед ограничења у погледу обима овог рада, не могу бити предмет анализе. Стога се као најсврхисходније решење намеће испитивање појмовних одређења која потичу од релевантних појединаца или институција. У септембру 2014. године, у званичном саопштењу са самита шефова држава и влада држава чланица НАТО-а, наводи се, да ће Алијанса осигурати своју способност да ефикасно одговори на специфичне изазове – претње хибридног ратовања (hybrid warfare threats) „где је широк спектар јавних и тајних војних, паравојних и цивилних мера употребљен у једном веома интегрисаном плану“.¹⁸

Цитирани став сугерише, да су у хибридном ратовању, неке од основних појава (категиорија) ратовадства – војник/цивил, фронт/позадина, војска/паравојска – присутне у својеврсној симбиози, скоро па стопљене у специфичан амалгам.

организовано и плански примењује оружану насиље ради остваривања политичких и војних циљева рата“ (курзив, Р.Р.). Radovan Radinović, *Metoda ratne veštine*, str. 70.

¹⁶ Krešimir Žabec, „Jeli Hrvatska u stanju hibridnog rata – stručnjaci: 'I Rusija i Amerika preko nas se bore za svoje interese, i Todorićev blog dio je tog obračuna'“, *Jutarnji list*, 28.10.2017, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/je-li-hrvatska-u-stanju-hibridnog-rata-strucnjaci-i-rusija-i-amerika-preko-nas-se-bore-za-svoje-interese-i-todoric-ev-blog-dio-je-tog-obračuna/6692307/>, Приступљено: 05/02/2018

¹⁷ Petar Stošić, „Što je zapravo hibridni rat?“, 28.11.2017, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/sto-je-zapravo-hibridni-rat/1010397.aspx> Приступљено: 05/02/2017

¹⁸ Wales Summit Declaration, Issued on 05 September 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease, Приступљено: 06/02/2018

Френсис (Френк) Хофман (Francis G. Hoffman), један од утемељивача схватања о постојању „хибридног рата“, својевремено је констатовао, да њега „могу да воде државе или политичке групе, и да обухвата различите начине ратовања, укључујући конвенционалне капацитете, нерегуларне тактике и формације, терористичке акте, укључујући неселективно насиље и принуду, и криминални метеж“.¹⁹

Десетак година касније, ослањајући се на стечена искуства и изведена сазнања из сукоба у Украјини и на Блиском истоку, Хофман пружа нешто потпунији опис „хибридног рата“ у саслушању пред члановима Комитета за оружане снаге америчког Конгреса. Према Хофману, хибридне претње се заснивају на конвергенцији нерегуларних снага и напредних војних способности.²⁰ Поред тога, Хофман, свестан покушаја да се „хибридни рат“ поистовети са различитим неоружаним формама борбе, дакле да се прешироко дефинише, наглашава јасну разлику између тзв. мера изузев оружаног сукоба (*measures short of armed conflict*) и „хибридног рата“. Код примене ових мера, наглашава Хофман, циљ је стицање преимућства политичким путем, без очите и експлицитне употребе насиља. С друге стране, хибридне претње подразумевају комбинацију политичког ратовања и нарација, и насиља (*violent force*), које је усмерено и на борце и на неборце.²¹

За Хофмана, типичан пример „хибридног ратовања“ представља фузија различитих састава и средстава који су употребљени у Доњецкој и Луганској области (комбинација сепаратиста, специјалних снага, руских регуларних трупа са напредним војним капацитетима, електронским ратовањем, дроновима, ракетним бацачима, и оклопном техником).²²

Како би јасније одредио место „хибридног ратовања“ у лепези конфликта, узимајући у обзир интензитет насиља, Хофман је у свом писаном извештају презентовао и табелу сукоба, која предочава да се „хибридно ратовање“ налази у средини спектра насиља – између нерегуларног ратовања и традиционалног конвенционалног ратовања.

Иако је Хофман као један од зачетника схватања о „хибридном рату“ уложио доста труда да што јасније одреди значење ове синтагме, многобројни војни и цивилни стручњаци остали су запитани у погледу аутентичности ове појаве. Ова запитаност није ни бесмислена ни сувишна ако се има у виду чињеница да у стратегијским учењима и доктринама већ постоји, краће или дуже време, низ појмова са блиским, односно сродним садржајем.

¹⁹ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007.

http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, p. 58. Приступљено: 05/02/2018

²⁰ Francis G. Hoffman, "Statement before the House Armed Services Committee on The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges", *The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges*, Committee on Armed Services House of Representatives, First Session, hearing held March 22, 2017, U.S. Government Publishing Office, Washington, 2017, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-115hhrg25088/pdf/CHRG-115hhrg25088.pdf>, p. 38, Приступљено: 06/02/2018

²¹ Ibid., p. 43.

²² Ibid., p. 43.

Табела 1 - Хофманова табела континуума сукоба²³

Опадајуће насиље (Lower Violence)	Континуум сукоба		Растуће насиље (High Violence)
Мере изузев оружаног сукоба	Нерегуларно ратовање/тероризам	Хибридно ратовање	Конвенционално ратовање (од ограничених циљева ка оним војшним)
	Неконвенционално ратовање		

КАКО СЕ ОРИЈЕНТИСАТИ У „САЗВЕЖЉУ ПОЈМОВА“?

У страну и домаћој литератури, током протеклих деценија, одомаћило се више посебних термина који су се тицали (не)оружаних сукоба који се не могу сврстати у конвенционалне (велике) ратове или у нуклеарне конфликте. Један од таквих термина који је доминирао стручним дискурсом у САД, али и шире, током 1980-тих година, и почетком следеће деценије, била је синтагма „сукоб ниског интензитета“. Реч је о појму који је подразумевао (не)војно сукобљавање ограничених размера, уз примену читаве лепезе средстава која су на располагању ривалским странама – војних, политичких, економских и пропагандних. У правилу оружаног снага САД *Операције у сукобу ниског интензитета (FM 7-98)*, наводило се, да је реч о „политичко-војној конфронтацији између сукобљених држава или групација“. Сукоб ниског интензитета је „испод општег рата (*it is below general war*) и изнад уобичајеног мирољубивог надметања (*above routine peaceful competition*). Често укључује продужену борбу ривалских принципа и идеологија. Сукоб ниског интензитета сеже од субверзије до употребе оружане силе. Води се комбинацијом средстава, употребом политичких, економских, информационих и војних инструмената“.²⁴

Да је у питању појам врло широког обима, сведочи рад двојице америчких официра, објављен средином 1980-тих година, у којем је наведен читав низ форми вођења сукоба ниског интензитета (преко двадесет) – од политичких и економских конфликта (на пример, формирања картела и увођења економских санкција), преко националних и субнационалних конфликта (рецимо, граничних инцидената, узимања талаца, убистава, тероризма и противтерористичких акција), до отвореног ограниченог сукоба (на пример, револуције, гериле, противпобуњеничких операција, спољног војног уплитања).²⁵ Компарацијом са концептом „хибридног рата“, како га је Хофман изложио, могу да се уоче и одређене сличности, како у погледу места на скали насиља (између ненасиља и конвенционалног рата), тако и по питању одређених карактеристика (комбинације војних и невојних средстава, разноврсности учесника у сукобима). С друге стране, у сукобу ниског интензитета није била предвиђена улога за криминалне групе и активности, као и за одређена

²³ Ibid., p. 40.

²⁴ *Operations in a Low-Intensity Conflict FM 7-98*, Headquarters Department Of The Army, Washington DC, 1992, p. 1-1.

²⁵ Donald R. Morelli, Michael M. Ferguson, “Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective”, *Military Review*, Vol. LXIV, No. 11, November 1984, p. 5.

технолошка решења (што је разумљиво с обзиром на то од када поједине технологије, пре свега оне информатичке, датирају).

У југословенској (српској) стручној литератури, дуго времена је фигурирао термин специјалног рата. Према схватањима југословенских аутора, у питању је „скуп организованих и координираних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких, а често и војних акција, мера и поступака, које једна или више држава предузимају против друге земље (групе земаља), националноослободилачког или револуционарног покрета, ради наметања хегемоније, мешања у постојеће политичке, економске и друштвене односе, остваривања одређених циљева и интереса подривањем унутрашњег политичког и економског система, изазивања немира и криза; подстицања националне, верске и друге нетрпељивости; слабљења укупне стабилности; стварања услова за оружану агресију“.²⁶ И овде је реч о појму врло широког обима, који обухвата како мере изузев оружаног сукоба (*measures short of armed conflict*), тако и неконвенционално ратовање, све до „великог“ конвенционалног рата. Његов обим је свакако шири од обима појма „хибридни рат“ у Хофмановој перцепцији, али је питање да ли би могао да представља родни појам у односу на њега, с обзиром да у специјалном рату оружана борба није у средишту његовог садржаја, већ је више суплемент.

Током протекле скоро три деценије, у академском дискурсу, али и публицистици, доста дискретно се употребљавао и концепт „рата (ратовања) четврте генерације“, који није до краја формално дефинисан. Када се говорило и писало о рату четврте генерације, најчешће се остајало на простој дескрипцији тог типа конфликта. Један од значајнијих аутора који су заступали схватање о постојању овог модела рата Томас Хемс (Thomas X. Hammes), писао је, да ратовање четврте генерације употребљава све доступне мреже – политичке, економске, социјалне и војне – да убеди политичке доносиоце одлука код непријатеља, да су њихови стратегијски циљеви или недостижни или сувише скупи за опажени бенефит.²⁷

Осим тога, Хемс наводи, да је овај тип рата развијени облик побуњеништва (*evolved form of insurgency*). За разлику од претходних генерација, у овом типу рата нема покушаја да се досегне победа кроз пораз непријатељских оружаних снага. Уместо тога, посредством мрежа, директно се нападају умови доносилаца одлука код непријатеља, како би се растројила његова политичка воља. Коначно, Хемс каже, да ратови четврте генерације трају врло дуго – мере се деценијама, пре него месецима или годинама.²⁸ Док рат четврте генерације искључиво покрећу недржавни актери (терористичке, побуњеничке или екстремистичке организације), „хибридном рату“ могу да прибегавају и државе. Тачке сусрета две концепције представљају схватања о споју (не)регуларних састава, тактика и техника, и напредних технологија у борби, као и идеје о замагљивању граница између фронта и позадине, рата и мира, војника и цивила. С друге стране, услед Хемсовог сврставања прве палестинске интифаде у концепт рата четврте генерације, а реч је о сукобу без оружане борбе, чини се, да је овај концепт по свом обиму нешто шири од појма „хибридног рата“.

²⁶ *Vojni leksikon*, op. cit., str.572.

²⁷ Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone: On War in 21st Century*, Zenith Press, St. Paul, MN, 2004, p. 2.

²⁸ *Ibid.*, p. 2.

Концепту „хибридног рата“ делимично је сличан појам „сложеног рата/ратовања“ (*compound warfare*) којег је још у последњој деценији прошлог века популаризовао истраживач Томас Хубер (Thomas M. Huber). За Хубера, „сложено“ ратовање представља „симултану употребу регуларне или главне снаге и нерегуларне или герилске снаге против непријатеља“.²⁹ Примери за сложено ратовање могу се наћи у Америчком рату за независност (1775-1783), рату против Наполеона у Шпанији (1808-1814), али и у Вијетнамском рату (1965-1973). Дејствовање регуларних (конвенционалних) и нерегуларних (неконвенционалних) снага у сложеном рату је комплементарно. Уколико се непријатељ претерано концентрише, нерегуларне трупе нападају његове линије снабдевања. У случају да непријатељ изврши дисперзију снага, зарад заштите тих линија, главне снаге могу да га десеткују у више засебних бојева. Иако регуларне и нерегуларне снаге дејствују против истог непријатеља, оне не чине јединствену борбену структуру. Штавише, поред случајева у којима су конвенционалне и герилске снаге у пуној мери и обострано координисане, постоје и примери у којима само један учесник, на пример конвенционалне снаге, свесно прибегава сложеном ратовању, па чак и ситуације у којима се ефекти сложеног ратовања могу постићи, а да партиципанти дејствују независно један од другог против истог непријатеља, без намере да се користе овим типом ратовања.³⁰ Сам Френк Хофман је признао, да је од концепције „сложеног ратовања“ преузео „синергијски бенефит мешања конвенционалних и неконвенционалних способности, али на нижем и интегрисанијем нивоу“.³¹ Другим речима, састави који воде „хибридни рат“ одликују се већим степеном кохезије – границе између војних и паравојних јединица често су веома замагљене, скоро до непрепознатљивости. Оно што такође разликује хибридни од сложеног ратовања јесте употреба читавог спектра пратећих, невојних инструмената, од којих неки спадају у врхунске технологије, или у суптилне тактике и поступке (беспилотне летилице, сајбер активности и сл.)

Конечно, у везу са „хибридним ратовањем“, може да се доведе и „асиметрично ратовање“, синтагма која је нарочито постала актуелна након терористичких напада на САД 11.09.2001. године. Према Роду Торнтону (Rod Thornton), асиметрично ратовање је „насилна акција коју предузимају „сиромашни“ (*have-nots*) против „имућних“ (*haves*), при чему сиромашни, било да су државни или субдржавни актери, настоје да произведу дубоке последице – на свим нивоима ратовања (како год били дефинисани), од тактичког до стратегијског – употребом њихових властитих специфичних релативних преимућстава против рањивости много јачих противника“.³² Торнтон наставља, да ће „слабији“ актер у асиметричном ратовању, често да прибегава методама које су ван норми ратовања, методама које су радикално другачије.³³ С обзиром да, барем према Хофмановој дефиницији, хибридно ратовање укључује у себе и „нерегуларне тактике и формације, терористичке акте, укључујући неселективно насиље и принуду, и криминални метеж“, може да се примети, да су појмови

²⁹ Thomas M. Huber, "Compound Warfare: A Conceptual Framework", in: Thomas M. Huber (ed.), *Compound Warfare: That Fatal Knot*, U.S. Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, 2002, p. 1.

³⁰ Ibid., pp. 5-6.

³¹ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, op. cit., p. 30.

³² Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, Polity Press, Cambridge, 2007, p. 1.

³³ Ibid., p. 2.

„хибридно ратовање“ и „асиметрично ратовање“ у односу интерферентне координације. То значи да су они координирани свом родовском појму, у овом случају појму „рат“, али и да имају садржај и обим који се делимично поклапају.³⁴ Постоје, додуше, и друге знатно шире дефиниције асиметричног ратовања, које могу да сугеришу, да су „хибридни ратови“, у ствари, само једна врста асиметричних ратова.³⁵

Као што може да се уочи, појам „хибридног рата“ поседује доста преклапајућих садржаја са другим, овде наведеним концептима, и стога се оправдано поставља питање, да ли је реч о новом феномену, и да ли је могућа ваљана дефиниција, која би хибридни рат јасно разграничила од других, овде већ приказаних форми вођења рата. Уз анализу запажања још неких аутора, биће покушано да се издвоје суштинска, константна и основна својства хибридног рата, и на тај начин пружи допринос његовом квалитетнијем дефинисању.

ПО ЧЕМУ СЕ ИЗДВАЈА ХИБРИДНИ РАТ?

Свакако да тезе Френка Хофмана не представљају једини интересантан извор идеја за промишљање феномена „хибридног рата“. Пензионисани амерички пуковник Џон Мекуен (John McCuen), писао је да Сједињене Државе воде својеврсне хибридне ратове у Ираку и Авганистану, који се, по његовом мишљењу, састоје од симетричног и асиметричног рата, и у којима снаге које интервенишу, спроводе традиционалне војне операције против непријатељских војних снага и мета, док морају симултано и одлучније покушати да успоставе контролу над борбеном зоном домородачког становништва, обезбеђујући га и пружајући му стабилност. Хибридни конфликти, стога су ратови пуног спектра (*full spectrum wars*) и са физичким, и са концептуалним димензијама.³⁶ Концептуалне димензије подразумевају ширу борбу – за подршку не само домородачког становништва у зони борбених дејстава, већ и за подршку јавности земље која војно интервенише, као и за подршку међународне заједнице. Дакле, поред уобичајене конвенционалне борбе на „традиционалном“ бојишту, у хибридном рату, онако како га Мекуен подразумева, води се и специфична политичко-психолошка борба чије је поприште становништво (његова свест, наклоност, симпатије) државе у којој се налазе интервенционистичке трупе. Мекуен наводи, да амерички непријатељи не теже уништењу конвенционалних војних снага САД-а, и заузимању критичног терена, већ преузимању, контроли и одбрани критичног људског терена (*critical human*

³⁴ Bogdan Šešić, *Logika i naučna metodologija*, op. cit., str. 160.

³⁵ Према Стивену Мецу (Steven Metz) и Дагласу Џонсону (Douglas V. Johnson II), у областима војних послова и националне безбедности, „асиметрија је дејствовање, организовање и размишљање које је другачије него код противника, у намери да се максимизирају властита предности, искористе слабости непријатеља, преузме иницијатива или стекне већа слобода акције. Може да буде политичко-стратегијска, војно-стратегијска, оперативна или комбинација наведених. Она може да подразумева различите методе, технологије, вредности, организације, временске перспективе, или комбинацију наведених. Може да буде краткорочна или дугорочна. Може да буде промишљена или подразумевана. Може да буде дискретна или реализована у вези са симетричним приступима. Може да има и психолошку и физичку димензију“. Steven Metz and Douglas V. Johnson II, *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, 2001, pp. 5-6.

³⁶ John McCuen, "Hybrid Wars", *Military Review*, March-April, Vol. LXXXVIII, No. 2, 2008, p. 108.

terrain), све док САД не одустану од борбе (*give up the fight*).³⁷ Мекуенове опсервације, иако пре свега прагматичног карактера, наводе на помисао о једној суштинској карактеристици „хибридног рата“ – повећаном значају менталне и моралне (психолошке) димензије борбе.

Вероватно најутицајнији војни теоретичар Карл фон Клаузевиц, својевремено је писао (пре око две стотине година), како се подразумева, да се у рату оружане снаге непријатеља униште, његова држава освоји (у противном, из ње би се могле образовати нове оружане снаге), а воља његовог становништва савлада.³⁸ У најновијим ратовима, дакле и оним који се најчешће дефинишу као хибридни, попут рата између Израела и покрета Хезболах 2006. године, прва два циља, како их је Клаузевиц навео, који се претежно реализују у физичкој димензији рата (убијање људи и материјална деструкција), често уступају место, односно по приоритету се изједначавају са трећим циљем – потчињавањем воље. То никако не значи да физичка димензија рата, изражена кроз употребу кинетичке силе, почиње да ишчезава из савремених сукоба. Реч је само о томе да фокус тактичко-оперативне употребе борбених састава није увек и само усмерен на дејства која производе највеће губитке непријатеља, већ и на акције које индукују најзнатнији медијски одјек, најдубљи психолошки утицај и најдалекосежније дипломатско-политичке консеквенце.³⁹ Другим речима, у „хибридном рату“, на рачун физичке димензије рата, увећава се значај моралне и менталне димензије борбе.

У свету где је очекивано трајање животног века за мушкарце 70, а жене 74 године (у САД, 76 и 81 година, а у ЕУ 78 и 83 године), и у којем знатан део човечанства може да ужива у материјалним и нематеријалним добрима, у квантитативном и квалитативном погледу без преседана у историји, спремност за подношење жртве у рату (трајан инвалидитет или смрт), ма како да су узвишени разлози, све више постаје релативна категорија. Стога, и доношење ограничених и врло умерених губитака у људству, уколико су они добро документовани, може да изазове непропорционалне стратегијске ефекте у земљи одакле потичу жртве, пре свега на психолошком плану. Захваљујући модерним технологијама, слике жртава су све доступније. А те слике, како сматра Род Торнтон, постају стратегијски круцијалне.⁴⁰

Под утицајем тих слика, модерна и технолошки напредна друштва, која међутим пате од неповољне старосне структуре популације, малог природног прираштаја или његовог одсуства, и одликују се породицама са једним или евентуално два детета, могу лакше да одустану од борбе или се повуку из рата који не утиче на њихове виталне интересе.⁴¹ Сложен процес процене тога која ће борбена дејства највише наудити непријатељу, не само у смислу претрпљених губитака, већ и у погледу потчињавања његове воље, увећава у савременим ратовима удео менталне и моралне димензије на рачун физичке.

³⁷ Ibid., p. 109.

³⁸ Карл фон Клаузевиц, *О рату*, Војно дело, Београд, 1951, стр. 56.

³⁹ Прототип таквог дејства била је „Тет офанзива“ 1968. године, коју је покренуо Вијетконг против јединица САД-а и Јужног Вијетнама. Из угла традиционалног војног сагледавања, офанзива је била неуспешна. Мерео аршинама политичких последица, медијског одјека и психолошког утицаја, „Тет офанзива“ можда је представљала прекретницу у рату, у корист Вијетконга.

⁴⁰ Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 12.

⁴¹ О томе је својевремено писао познати писац књига о стратегији Едвард Лутвак. Видети: Edward N. Luttwak, "Where Are the Great Powers? At Home with the Kids", *Foreign Affairs*, July-August 1994, Vol. 73, No. 4.

Коментаришући догађања у Могадишу октобра 1993. године, када је током једнодневнoг обрачуна са локалним милицијама погинуло 18 америчких војника, и доцније повлачење Сједињених Држава из Сомалије, Торнтон констатује, како су америчке војне жртве вероватно биле прихватљиве, али слике мртвих Американаца нису.⁴²

Поред ове одлике, за „хибридни рат“ је карактеристично да се у њему замагљују границе између различитих фундаменталних категорија ратне вештине. Немачки пуковник Уве Хартман (Uwe Hartmann), оптужујући Руску Федерацију за вођење „хибридног рата“ (уз приметну дозу нескривене политизације тог појма), наводи како при томе руска страна замагљује бинарну дистинкцију оних појмова на којима су засновани међународни систем и међународно право – рата и мира, рата између држава и грађанског рата, симетричног и асиметричног рата, бораца и небораца – тако да они нису више јасни.⁴³ Наведени појмови представљају истовремено и основне категорије ратне вештине, односно стратегије. Искуство из ратова који су до сада означени у стручној литератури као хибридни (рат између Хезболаха и Израела 2006. године, рат у Украјини 2014. године, текући рат у Сирији), говори у прилог не само замагљивања ове границе, већ и тога да су наведене категорије врло флексибилне и узајамно конвертибилне – грађански рат лако постаје међудржавни и након кратког времена опет задобија форму унутрашњег конфликта; борац се камуфлира у неборца, да би при новим повољним околностима поново постао борац; једна локација може у релативно кратком периоду да више пута буде и фронт и позадина; цивилна материјално-техничка средства понекад се лако конвертују у војна, и када послуже новој сврси, поново постају цивилна, и обратно.

Често се као пример „хибридног актера“ наводи шиитски војно-политички покрет Хезболах, који је по мишљењу многих аналитичара водио „хибридни рат“ са Израелом 2006. године. Сматра се, нарочито у западним истраживачким круговима, да је Хезболах комбиновао конвенционалне тактике, технике и поступке са герилским тактикама и организованим криминалом. Ову мешавину Хезболах је употребио уз лансирање информативних и психолошких кампања, усмерених како према властитом становништву, тако и према оном у Израелу.⁴⁴ Такође се примећује, да је Хезболах, у периоду пре рата са Израелом (2000-2006), прихватио нову доктрину, претварајући се од једне преобладајуће герилске снаге у другу, квазиконвенционалну.⁴⁵ Од дефанзивних тактика, посебно су се издвојили борба за одржавање контроле над градовима, и дејствовање против оклопних средстава; међу офанзивним тактикама, нарочито су се истицали лансирање ракетних пројектила, и упади командоса на израелску територију.⁴⁶ Све тактичке акције, било офанзивне или дефанзивне, имале су одјека на оперативном и стратегијском нивоу, са три фундаменталне последице:

⁴² Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 12.

⁴³ Uwe Hartmann, "The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure", *NATO Research Paper*, NATO Defense College Roma, No. 139, September 2017, p. 2.

⁴⁴ Miguel García Guindo, Gabriel Martínez - Valera González, "La guerra híbrida: Nociones preliminares y su repercusión en el planeamiento de los países y organizaciones occidentales", *Documento de trabajo*, IEEE, 2015, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_trabajo/2015/DIEEET02-2015_La_Guerra_Hibrida_GUindo_Mtz_Glez.pdf, pp. 28-29. Приступљено: 12/02/2018

⁴⁵ Ibid., p. 26.

⁴⁶ Ibid., p. 26.

а) реафирмацијом подршке становништва Хезболаху, што је олакшало коришћење градова на тактичком нивоу и експлоатацију колатералних жртава у медијској кампањи; б) медијским профитом од међународне информативне и пропагандне кампање упркос ограниченим резултатима на тактичком нивоу – Хезболах је пројектовао слику нерањивости, док је у исто време поткопавао морал израелских снага и становништва; в) коришћењем на стратегијском нивоу одвраћања које је креирано офанзивним акцијама уз употребу ракета, командоса, беспилотних летелица, и нападима на пловила израелске морнарице – Хезболах је стварао утисак да побеђује, док су његови успеси у том смислу били много ограниченији, а губици знатно већи од оних израелских.⁴⁷

Сви наведени поступци и тактике били су релативно успешни, захваљујући, између осталог, и малопре наведеној „конвертибилности“ основних категорија ратне вештине, односно личног састава, материјално-техничких средстава и територије (прелазак са цивилне на војну намену и обрнуто, више пута у току релативно кратког периода). Такође, видљиво је, да је поред физичке димензије, у овом рату била значајно, скоро равноправно присутна морална/ментална димензија у форми пропагандних, психолошких и сајбер операција.

Поред ових карактеристика, приликом разматрања основних и суштинских одлика „хибридног рата“, не би требало да се занемари ни улога нових технологија и пратећих поступака, посебно утицај тзв. сајбер операција, по којима се „хибридни рат“ свакако може одвојити (разликовати) од рецимо сукоба ниског интензитета или специјалног рата, како је он био дефинисан током постојања СФРЈ. У погледу употребе интернета зарад остваривања циљева „хибридног рата“, према руским ауторима Киселеву и Костенку, треба разликовати две категорије – информационо и сајбер ратовање. Они се деле по критеријуму објеката и средстава борбеног дејствовања. Информационо ратовање има за циљ мењање масовне, групне и индивидуалне свести. У процесу информационог ратовања, тече борба за умове, вредности, оријентације и обрасце понашања.⁴⁸ По њиховом мишљењу, информациони ратови, водили су се одавно, а интернет је само превео те ратове на квалитативно други ниво интензивности, размера и ефикасности.⁴⁹

С друге стране, дотични аутори под сајбер ратовима подразумевају целисходна дејства једне стране у смислу чињења штете другој страни, кроз преотимање управе, или рушење мрежа и објеката производне, социјалне, војне и финансијске инфраструктуре, који су критично важни за функционисање друштва и државе, а такође роботизованих и високоаутоматизованих производних и технолошких линија.⁵⁰ За разлику од њих, Род Торнтон сматра да је сајбер рат подврста информационог ратовања, у оквиру којег он детектује четири прваца деловања – нападе на инфраструктуру, обмањивање, електронско ратовање и психолошке операције.⁵¹ Такође је важно да се напомене, да за Торнтон, сајбер рат не укључује само виртуалне нападе, већ у њему може да се прибегне и физичкој деструкцији система кинетичким средствима (рецимо,

⁴⁷ Ibid., pp. 29-30.

⁴⁸ Валерий Киселев, Алексей Костенко, „Кибервойна как основа гибридной операции“, *Армейский сборник*, Ноябрь 2015, стр. 4.

⁴⁹ Ibid., стр. 4.

⁵⁰ Ibid., стр. 4.

⁵¹ Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, op. cit., p. 57.

бомбардовању објеката у којима су рачунари и друга опрема). Како год се тумачило информационо, односно сајбер ратовање, несумњива је чињеница да је информациони систем постао, како каже Торнтон, бојиште, и да стога сва офанзивна/дефанзивна дејства у том систему свакако чине важну компоненту „хибридног рата“. Штавише, како се савремена друштва буду све више ослањала на информатичке технологије у свом свакодневном функционисању, тако ће сајбер ратовање постајати све важнији део „хибридног рата“.

ЗАКЉУЧАК

Уколико се појмовном одређењу „хибридног рата“ приступа искључиво формално-логички, због постојања низа сличних појмова по обиму и садржају, неизбежно ће се пре или касније појавити тешкоће принципијелне природе. Стога, уз достигнућа формалне логике, можда се до квалитетнијег сагледавања суштине „хибридног рата“ може да дође и ослањањем на увиде и резултате дијалектичке логике (методологије), која је свој мисаони врхунац досегла у опусу познатог немачког филозофа Георга Вилхелма Фридриха Хегела (Georg Wilhelm Friedrich Hegel).

У овом раду већ је била предочена табела Френка Хофмана која приказује различите врсте ратовања по критеријумима начина вођења и интензитета. Тај Хофманов приказ следи западну војну мисао, у којој доминира разврставање нуклеарних ратова на конвенционалне и неконвенционалне. Нуклеарни ратови могу да се поделе и на симетричне и асиметричне. Иако се ова подела може оспоравати, како из логичко-методолошких, тако и садржинских разлога, она може да буде употребљива за боље разумевање и дефинисање „хибридног рата“. Док симетрија у ратовању подразумева „традиционално“ организоване, опремљене и обучене оружане снаге које се боре против непријатеља који је исто тако устројен, асиметрични ратови имплицирају употребу сасвим другачијих, „неуобичајених“ метода и средстава, а типични „асиметрични ратници“ су терористи, побуњеници и герилци.

У Хегеловој дијалектичкој логици (методологији), развој појма (идеје), па и самог бивства, упрошћено говорећи, одвија се по тријадичној шеми – теза, антитеза и синтеза (позиција, негација, негација негације). У погледу ратоводства, примена ове тријаде подразумевала би да тезу представљају конвенционални или симетрични ратови – државе као главни субјекти међународних односа организују оружане снаге (по принципу обавезне регрутације, професионалних војника или добровољаца, или комбинацијом ових принципа) да воде борбу против оружаних снага других држава које су на сличан начин форматирани. У симетричном или конвенционалном рату, јасно су разграничени фронт и позадина, напад и одбрана као главни видови борбених дејстава, тактички, оперативни и стратегијски ниво рата, борци и неборци.

У XX веку, а нарочито после Другог светског рата, међудржавни ратови све више уступају место унутрашњим ратовима и сукобима мањег интензитета, услед побуна у колонијама, процеса деколонизације и јачања идеологија.⁵² Побуњени народи, герилске групе и револуционарни покрети иницирају неконвенционалне или асиметричне ратове у којима су основни концепти ратне

⁵² Gaston Bouthoul, Rene Carrere, *El desafío de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, EDAF, Madrid, 1977, p. 87.

вештине знатно или у потпуности модификовани, а идеолошка кохерентност, политички програми и психолошко-пропагандне кампање имају много већи значај него у „убичајеним“ ратовима. Ови *неконвенционални* или *асиметрични* ратови представљали би *антитезу* – негацију „традиционалних“ односно конвенционалних ратова.

Због скоро неограничених могућности приступа информацијама, дакле отежаних могућности цензуре, као и већ споменуте несклоности савремених, пре свега западних друштава да се ангажују у ратним сукобима који подразумевају жртве, макар и минималне, а не дотичу њихове виталне интересе, данашње државе приморане су да своје борбено ангажовање у сукобима минимизирају, маскирају и идеализују. Дакле, уместо „класичног“ приступа, државама – великим силама је све чешће политички и стратегијски корисније да модификују свој „традиционални“ *modus operandi* и прибегну мешавини симетричног и асиметричног ратовања. Другачије речено, државе покушавају да у одређеним периодима и сегментима борбеног дејствовања преузму обрасце понашања недржавних актера, заобилазећи одређене међународне норме. С друге стране, поред успешних примера герилских покрета који су победоносно окончали своју борбу, светска јавност била је сведок и неких неуспеха побуњеничких формација, и поред тактичких постигнућа. Стога су поједине формације приступиле мењању своје структуре и физиономије, с циљем ефикаснијег вођења борбе. У том смислу, типичан пример представља већ спомињани покрет Хезболах. Данас, под појмом „Хезболах“, може да се подразумева и парламентарна политичка партија у Либану, и војна организација, и парламентарна структура односно „држава у држави“ (са својим социјалним сервисима попут болница, школа, медијских кућа). Пример Хезболаха сведочи о својеврсној „мутацији“ једног герилског (терористичког) покрета, који је током времена стекао више одлика државе. Дакле, хибридни ратови би у погледу начина борбеног дејствовања и структуре актера, симболизовали *синтезу* (негацију негације) или јединство тезе и антитезе (конвенционалног и неконвенционалног, симетричног и асиметричног рата).

Врло често, државе и недржавни актери у хибридном рату делују у синергији, која замагљује њихове компетенције, одговорности и тактичко-оперативне поступке. Стога се чини сасвим оправдана опаска руског аутора Олега Стољетова (Олег Столетов) да „хибридне ратове“ води својеврсни симбиотски субјекат.⁵³ Овај исказ подразумева здружено деловање држава, недржавних актера (на пример, транснационалних терористичких организација или екстремистичких покрета) и унутардржавних актера (на пример, олигархијских група или псеудорелигиозних организација). Сви ови актери наступају као јединствен носилац (не)оружане борбе у „хибридном рату“.

Да би се што прецизније одредио обим појма „хибридни рат“ може да буде од користи интересантна класификација конфликта по интензитету коју је осмислио Гастон Бутул. Дакле, најнижи по испољавању насиља су инфраконфликти (нема насиља, односно не испољава се), потом следе микроконфликти (насиље је ограничено, то јест локално је и кратког трајања – рецимо, спорадичне акције гериле или терориста), затим долазе

⁵³ О.В. Столетов, „Гибридная война как теоретический концепт и инструмент дискурзивного влияния в современной мировой политике“, у: П.А. Цыганков, „Гибридные войны“ в хаотизирующемся мире XXI века, Издательство Московского университета, Москва, 2015, стр. 107-108.

макроконфликти односно велики оружани сукоби (окрутно насиље дужег трајања, мањег или већег географског опсега), и коначно ултраконфликти или нуклеарни ратови.⁵⁴ У светлу ове поделе, тзв. сајбер ратовање или рецимо, пропагандна кампања које не прати оружана борба не би могли да се окарактеришу као „хибридни рат“, већ би морали да се другачије именују. „Хибридни рат“ обухвата, практично, све сукобе из домена инфраконфликата и микроконфликата, *уколико се они симултано одвијају са сукобом из домена макроконфликата.*

Такође, тетрадикчка класификација ратова по начину одвијања на чисто међудржавне, чисто унутрашње, иницијално унутрашње који прерастају у међудржавне и међудржавне који су прерасли у унутрашње (на пример, Први светски рат који је индуковао руску револуцију и грађански рат), може да буде од помоћи у предочавању тога шта представља „хибридни рат“.⁵⁵ „Хибридни ратови“ се односе углавном на ове сложеније облике, при чему као посебно упечатљиви примери могу да послуже текући ратови у Сирији и можда Јемену. Напоследку, које би одредбе требало да садржи дефиниција „хибридног рата“? Имајући у виду све напред речено, појмовно одређење ове синтагме ваљало би да садржи следеће одредбе:

1. као и у „уобичајеним“ ратовима, средиште „хибридног рата“ требало би да буде оружана борба;
2. у „хибридном рату“ границе између основних категорија ратне вештине, попут, фронта/позадине, борца/неборца, рата/мира су замагљене а сами ови концепти су узајамно „конвертибилни“ у релативно кратким периодима;
3. „хибридни рат“ воде углавном „амалгамирани“ актери – државе и недржавни актери (субнационални, транснационални), често, мада не и увек, с циљем прикривања својих дејстава и заобилажења међународних правних норми и обичаја рата;
4. актери „хибридног рата“ поред наношења непосредних губитака у људству и материјално-техничким средствима непријатељу, изузетно воде рачуна о политичким, психолошким и пропагандним аспектима својих дејстава, па се у оваквом типу рата увећава удео моралне и менталне димензије на рачун физичке димензије ратовања;
5. сајбер операције јесу *differentia specifica* за појам „хибридног рата“ то јест оно по чему се ови ратови разликују од сличних појмова попут „специјалног рата“ који је садржајно врло близак појму „хибридног рата“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bouthoul Gaston, *La guerra, Oikos-tau, s.a. – ediciones*, Barcelona, 1971.
2. Bouthoul Gaston, Carrere Rene, *El desafio de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, EDAF, Madrid, 1977.
3. Вишњић Душан, *Појам оружане борбе*, VINC, Београд, 1988.

⁵⁴ Gaston Bouthoul, Rene Carrere, *El desafio de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, op. cit., pp. 112-113.

⁵⁵ Ibid., pp. 74-75.

4. Военный энциклопедический словарь, Министерство обороны СССР, Институт военной истории, Москва, 1983.
5. Военная энциклопедия, том 2, Военное издательство, Москва, 1994.
6. Vojni leksikon, VIZ, Beograd, 1981.
7. Guindo Miguel García, Valera Gonzáles – Gabriel Martínez, “La guerra híbrida: Nociones preliminares y su repercusión en el planeamiento de los países y organizaciones occidentales”, Documento de trabajo, IEEE, 2015, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_trabajo/2015/DIEEET02-2015_La_Guerra_Hibrida_GUindo_Mtz_Glez.pdf
8. Žabec Krešimir, „Jeli Hrvatska u stanju hibridnog rata – stručnjaci: ‘I Rusija i Amerika preko nas se bore za svoje interese, i Todorićev blog dio je tog obračuna’“, Jutarnji list, 28.10.2017, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jeli-hrvatska-u-stanju-hibridnog-rata-strucnjaci-i-rusija-i-amerika-preko-nas-se-bore-za-svoje-interese-i-todoricev-blog-dio-je-tog-obracuna/6692307/>
9. Киселев Валерий., Костенко Алексей, „Кибервойна как основа гибридной операции“, Армейский сборник, Ноябрь 2015.
10. Клаузевиц фон Карл, О рату, Војно дело, Београд, 1951.
11. Koen Moris, Neigel Ernest, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
12. McCuen John, “Hybrid Wars”, *Military Review*, Vol. LXXXVIII, No. 2, March-April, 2008.
13. Metz Steven and Douglas V. Johnson II, *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, 2001.
14. Микић Слободан, „Класификација ратова“, Савремени проблеми ратне вештине, 38-39, 1997.
15. Morelli R. Donald, Ferguson M. Michael, “Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective”, *Military Review*, Vol. LXIV, No. 11, November 1984.
16. *Operations in a Low-Intensity Conflict FM 7-98*, Headquarters Department Of The Army, Washington DC, 1992.
17. Radinović Radovan, *Metoda ratne veštine*, VIZ, Beograd, 1983.
18. Thornton Rod, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-First Century*, Polity Press, Cambridge, 2007.
19. Hammes X. Thomas, *The Sling and The Stone: On War in 21st Century*, Zenith Press, St. Paul, MN, 2004.
20. Hartmann Uwe, “The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure”, NATO Research Paper, NATO Defense College Roma, No. 139, September 2017.
21. Hoffman G. .Frank, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007. http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybrid_war_0108.pdf
22. Hoffman G. Francis, “Statement before the House Armed Services Committee on The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges”, *The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges*, Committee on Armed Services House of Representatives, First Session, hearing held March 22, 2017, U.S. Government Publishing Office, Washington, 2017, p. 38, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-115hhr25088/pdf/CHRG-115hhr25088.pdf>

23. Huber M. Thomas, "Compound Warfare: A Conceptual Framework", in: Thomas M. Huber (ed.), *Compound Warfare: That Fatal Knot*, U.S. Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, 2002.
24. Столетов В. О., „Гибридная война как теоретический концепт и инструмент дискурзивного влияния в современной мировой политике“, у: П.А. Цыганков, „Гибридные войны“ в хаотизирующемся мире XXI века, Издательство Московского университета, Москва, 2015.
25. Stošić Petar, „Što je zapravo hibridni rat?“, 28.11.2017, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/sto-je-zapravo-hibridni-rat/1010397.aspx>
26. Šešić Bogdan, *Logika i naučna metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1962.
27. Wales Summit Declaration, Issued on 05 September 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease.

TOWARD THE NOTIONAL DETERMINATION OF THE “HYBRID WAR” SYNTAGM

Nebojša Vuković

Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Abstract: By applying the achievements in logic and the general methodology, and relying on the expert literature in the field of the art of the war, the author has tried to formulate the basic criteria for the valid defining of the “hybrid war” syntagm. With the help of the analysis and comparison methods, those essential features that should make the content of the notion of “hybrid war” have been singled out in the paper. The author has critically perceived several foreign authors’ views of the notion of “hybrid war”, on the basis of which, while also simultaneously applying the categorial apparatus of logic, he has tried to make a clear distinction between the concept of “hybrid war” and the other, sometimes very similar, notions – guerilla warfare, compound war, asymmetrical war, low-intensity conflicts.

Key words: war, hybrid war, a conflict, an armed struggle, a doctrine.